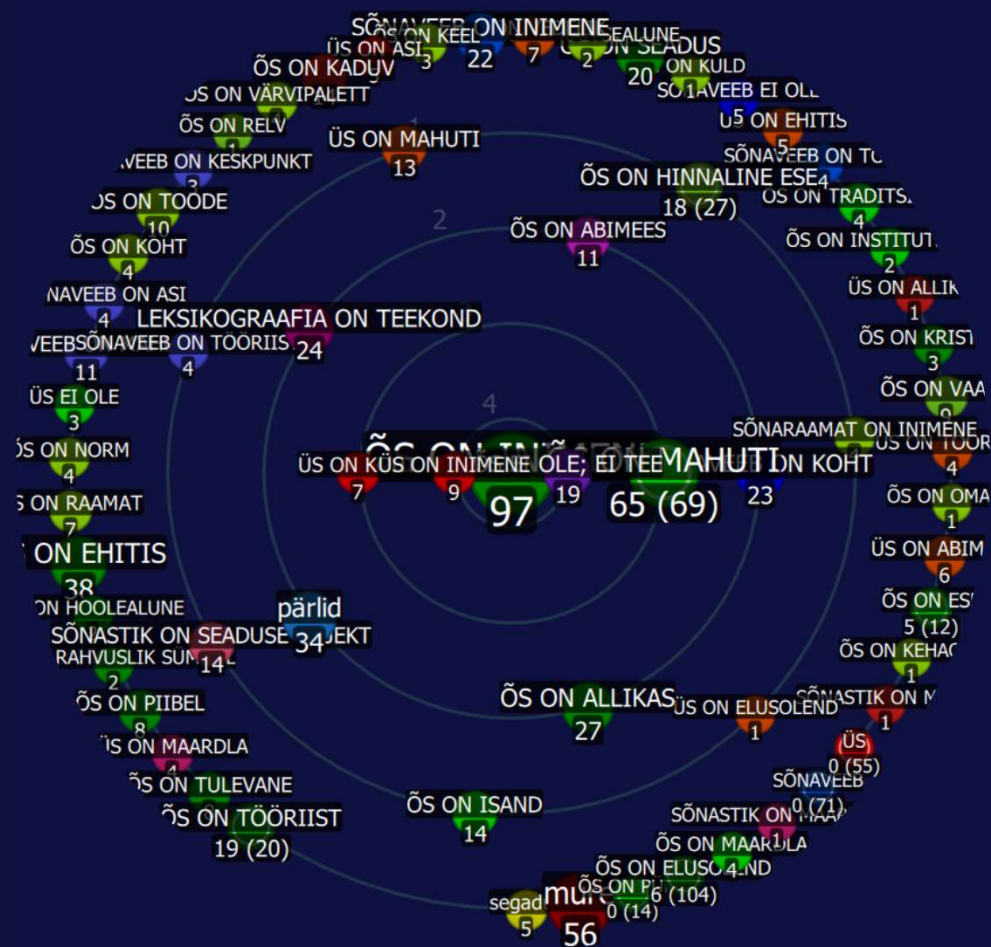

ERÜ kevadkonverents 2025

„Keelekriis“ 2020–2024

- Diskussioon Eesti avalikus meedias õigekeelsuse, keele normimise, keeleliste valikute, preskriptiivse ja deskriptiivse sõnastikuloome teemal.
- Osalejad: eksperdid ja harrastajad-huvilised, aga ka riigivõimu esindajad.
- Birute Klaas-Lang (19.10.2022, ERR):

Meie ühiskonda ähvardab lõhestada ka keelekriis

ÕS 2025 ja riiklik tegevuskava

- Esialgne tegevuskava: ÕS antakse välja EKI ühendsõnastiku kasutajavaatena.
- Eesti keelenõukogu seminar keelekorraldusest 1. märtsil 2024 ja õiguskantsleri sekkumine.
- Tegevuskava muutus 13.05.2024: ÕS ilmub üheköitelisena paberil ja sellele vastava veebiversioonina.

Milline on kujundliku mõtte ja väljenduse roll, kui nn keelekriisi diskursuses kirjutatakse ja mõeldakse **sõnaraamatutest/sõnastikest?**

Füüsilisest objektist virtuaalseni – ja tagasi

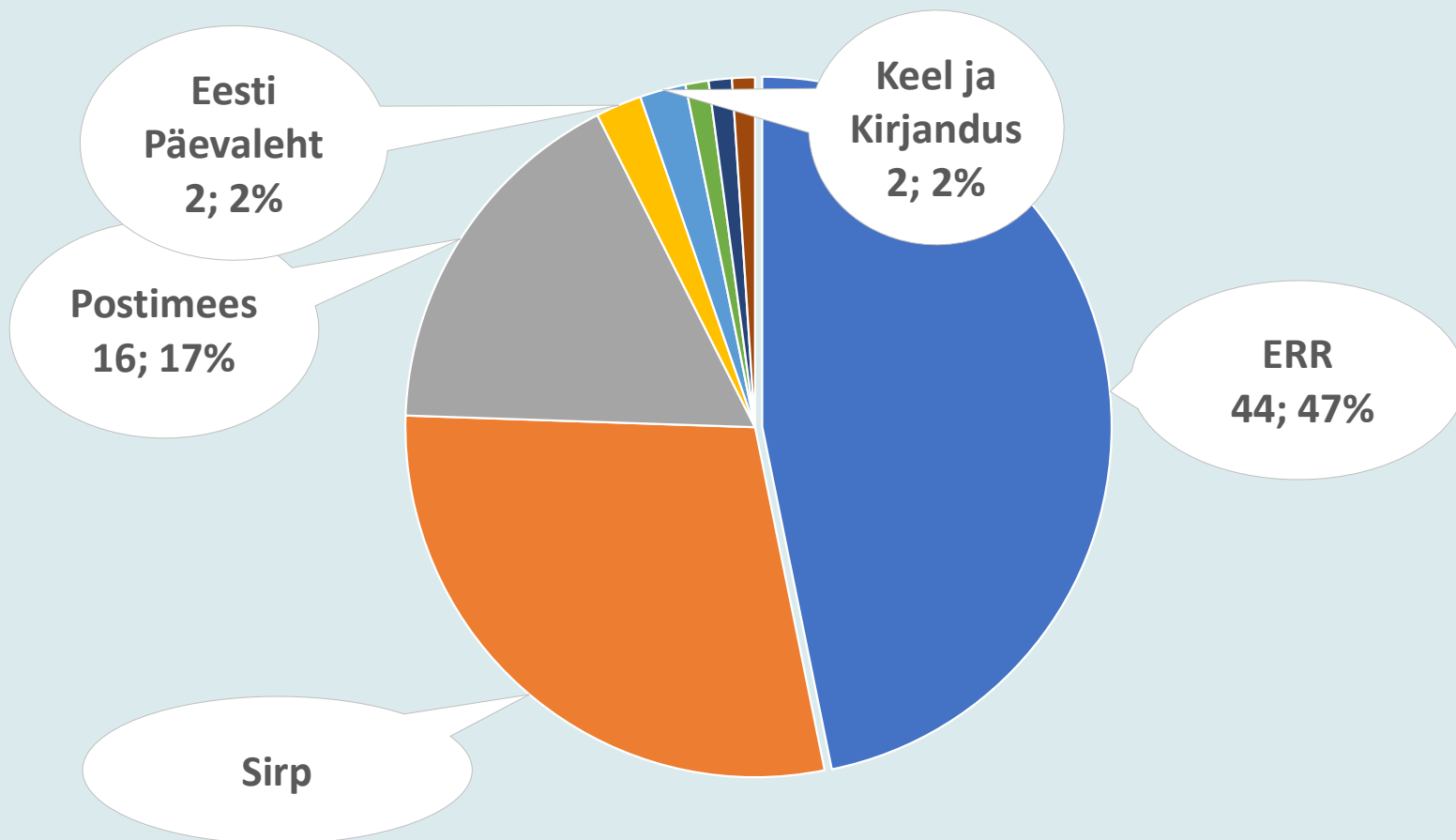

Teoreetiline taust

- **Mõistemetafooride teooria** (Lakoff ja Johnson 1980; e.k 2011)
- **Tahtlikud metafoorid** (Steen)
- **Kujundlik raamistamine** (*figurative framing*; nt Burgers jt 2016)
- **Kriitiline diskursuseanalüüs**, (nt Fairclough 1995)

ANDMED

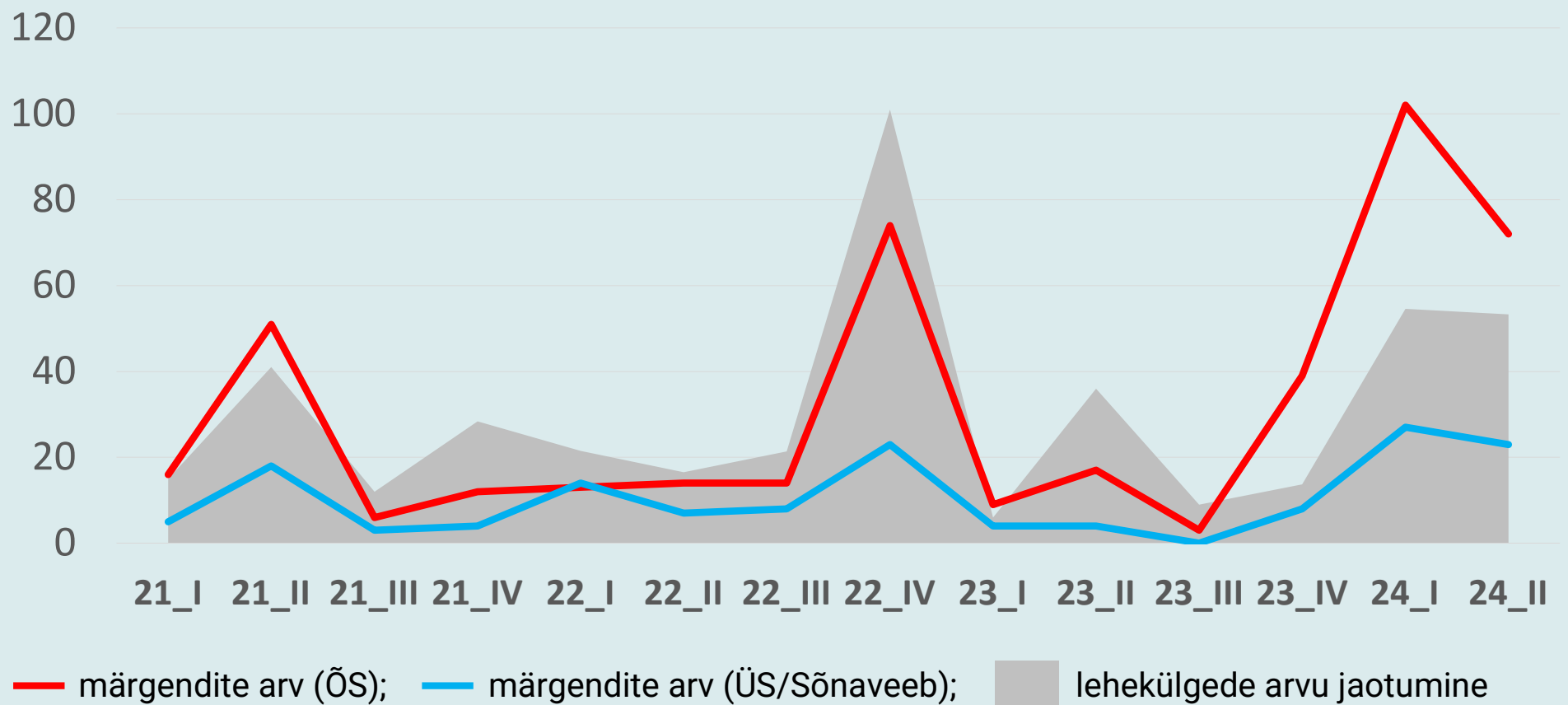
94 teksti
440 lk

Töö andmetega

- Tekstide importimine programmi Quirkos
- Üldised parameetrid:
 - kvartal, väljaanne
 - autoripositsioon/“hääled”
(keeleteadlased, praktikud, riigivõimu esindajad, varia)
- Mõistemetafooride sihtvaldkonnad:
 - ÕS = ÕIGEKEELSUSSÕNARAAMAT
 - ÜS = ÜHENDSÕNASTIK; SV = SÕNAVEEB
 - SÕNASTIK/SÕNARAAMAT; LEKSIKOGRAAFIA

Märgendite arv ajajoonel kvartaliti: ÕS vs ÜS/SV, lk arv

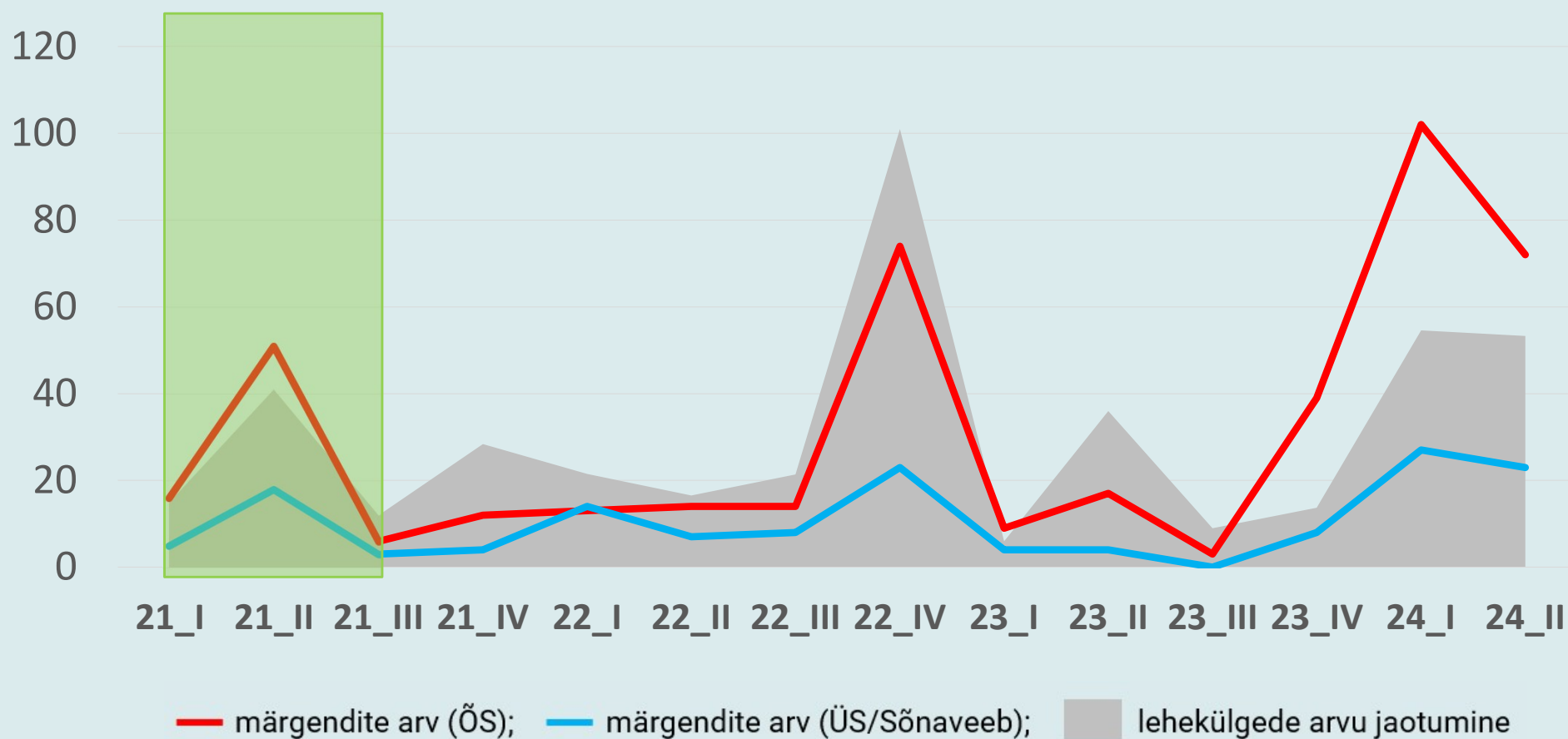
TULEMUSED

KUJUNDID

INIMENE
MAHUTI ja KOHT
SEADUS
EHITIS
TÖÖRIIST
HINNALINE/PÜHA ESE

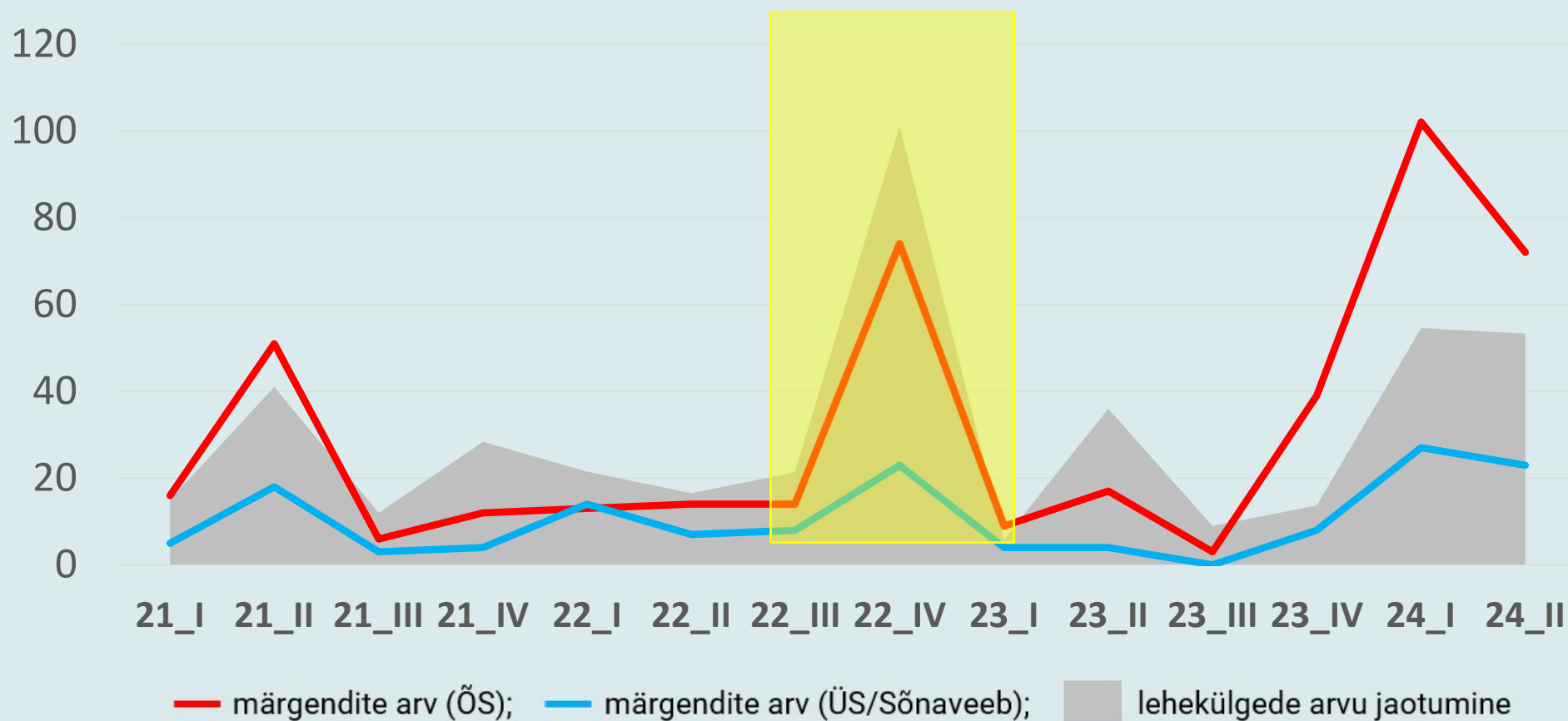
Esimene pingeperiood: I ja II kvartal 2021

Esimene pingeperiood: I ja II kvartal 2021

PERSONIFIKATSIOON	ÕS: ilmavalgust nägema, peaülesanne, ÕS-i palged, vabadusvõitleja, ÕS soovitab (metonüümia SÕNASTIK ESINDAB KEELEKORRALDUST)
SEADUS	sõnastikureform, kehtiv ÕS
EHITIS	kirjakeele normi alus, kivisse raiutud (norm sõnastikus)
RUUMILISED KUJUTLUSED	MAHUTI: sees-väljas, KOHT: värav, allikas
INSTRUMENTAALNE	tööriist, abiline, aitab – ei aita jne
HINNALINE/PÜHA ESE	ÕS: piibel
Ohukujutlused:	uputamine, lahustamine, peitmine, kaotamine

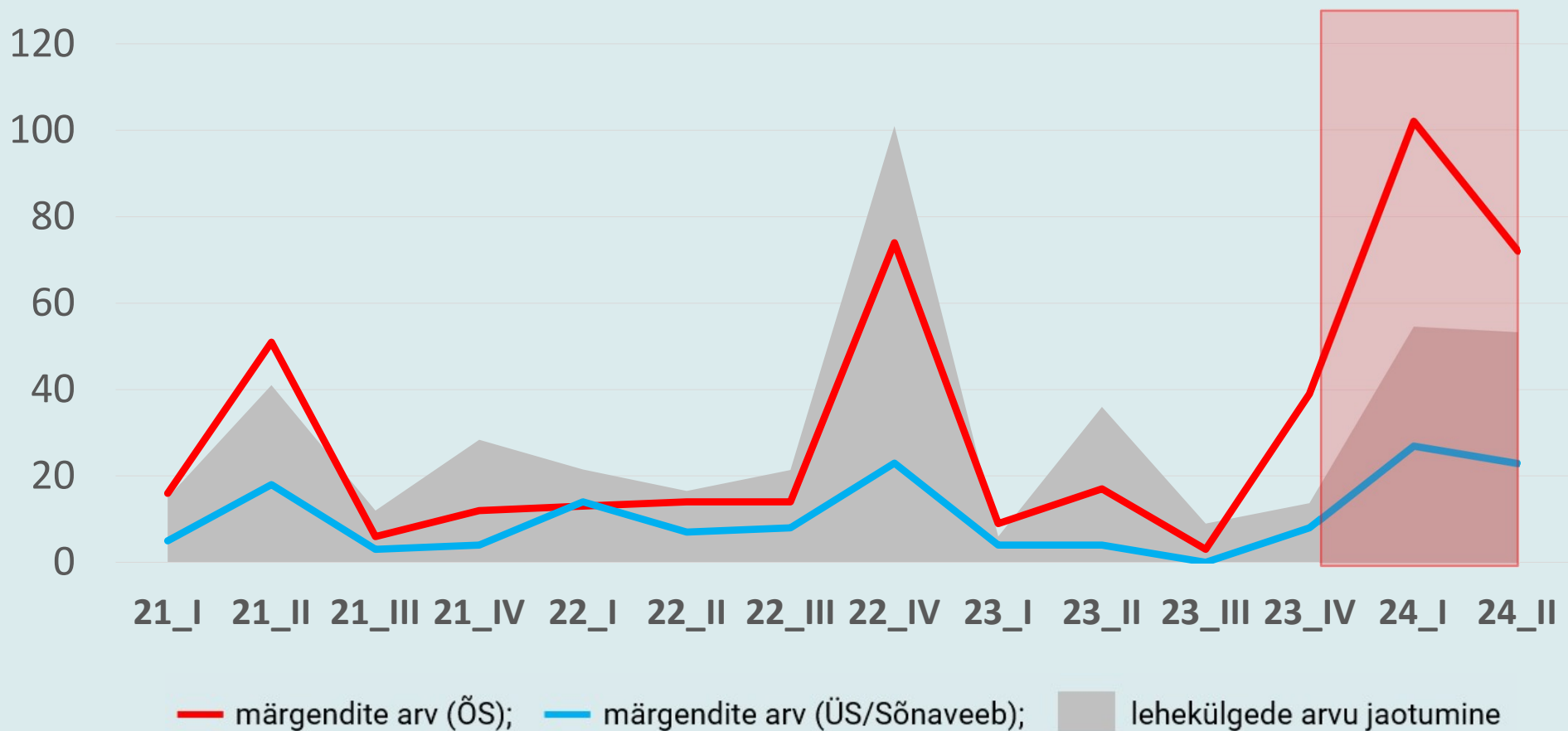
Teine pingeperiood: III ja IV kvartal 2022

Teine pingeperiood: III ja IV kvartal 2022

PERSONIFIKATSIOON	<i>ÕS: suunama, selgitama, hinnanguid ja soovitusi ja juhiseid andma, ÕS soovitab → ÕS selgitab; kasvab suuremaks; ÜS: roll, kirjeldama, aset täitma, lubama, vabaks laskma, mitte pakkuma</i>
RUUMILISED KUJUTLUSED	<i>ÕS: MAHUTI maht, sisaldama, lisama, välja jääma ÜS/SV: KOHT, sinna jõudma, -s kokku saama; seal on</i>
SEADUS	<i>kehtima, keele põhiseadus, normi seaduslik alus</i>
EHITIS:	<i>ÕS normi alus, tugipunkt, monument, murendama</i>
INSTRUMENTAALNE:	<i>ÕS: tööriist, abivahend, ÜS/SV ei ole kasulik</i>
VÄÄRTUSKESKSED (OHU)KUJUTLUSED	<i>ÕS: kaduma, milline tuleb, tulevane, säilitama, rahvuslik sümbol, kultruuritraditsioon; oli, on ja jääb, piibel</i>

Kolmas pingeperiood: IV kvartal 2023 – II kvartal 2024

Kolmas pingeperiood: IV kvartal 2023 – II kvartal 2024

PERSONIFIKATSIOON

ÕS: soovitama, selgitama, suunama, hinnanguid andma, ette heitma (ÕSile), ÕS-l koormus, sündima, nimi, nägu, palged, roll, ei pretendeeri, ei saa täita ülesannet, ÕS-i pärast südant valutama, usaldusväärne

ÜS: ütlema, "lapsuke"

RUUMILISED KUJUTLUSED

ÕS: MAHUTI (sisse-välja); väljajätt, leiduma, sisaldama, sisu, sisaldama

ÜS/SV: KOHT: -s olema, jõudma, kohta leidma, laiem, koht,

SEADUS

ÕS: normiloov, normi kaudu tagama, (normina) kehtima, seadusele vastama, uus redaktsioon, eriliigiline õigusnorm, sätestama

ÜS/SV: sõnastikureform

Kolmas pingeperiood (jätkub)

INSTRUMENTAALNE:	ÕS: <i>tööriist, kompass, aitab – ei aita, abiks olema</i>
EHITIS:	ÕS: <i>(normi) alus, kallutatud, keel elab sõnaraamatus, vundamendikivi, toetama, tugisammas, ÜS: platvorm, tuginema.</i>
HINNALINE/PÜHA ESE:	ÕS: <i>viited jumalale ja saatanale, pühakirjale, püha Graal, ÕS-i usku olema, selgroog, sümbol</i>
OHUKUJUTLUSED:	ÕS: <i>kaduma, kaotama, tuleriidale saatma, tühistama</i>

Kokkuvõte I

Mõistemetafoorid toovad midagi esile ja samas muu peidavad:

- nii konventsionaalsed kui tahtlikud;
- kultiveeritakse teatud raamistusi;
- roll tugevatel sõnumitel, iroonial, aga ka tugevatel sõnumikandjatel.

Erinevad suhestumise viisid sõnastikega – leksikograaf või kasutaja-praktik

Selge ümberraamistamine 3. pingeperioodil ülaltpoolt tulnud surve tagajärjel

ÕS on eriliigiline õigusnorm -- igal hetkel peab olema teada, milline norm kehtib, ja muudatustega kohanemiseks peab jääma aega.[Ü.M.]

Kokkuvõte II

- Enim kujundeid ja kujundlikku keelekasutust ÕS-i kohta.
- ÜS/Sõnaveeb saavad olla lihtsalt KOHT, lõpuks ka isikustatud (*ÜS ütleb*).
- Diskussiooni vältel asvab sõnumite väljendusjõud –kujundlik keelekasutus, muutub detailsemaks, võetakse üle teiste kasutatud kujundeid ja võimendatakse
 - (raamat) ~ piibel -> ÕS-i usku rahvas -> püha graal / koraan
 - sõnastik sünnib -> soovitab -> ei saa öelda X-i -> saab näo/palge -> lapsuke

Arutelu

- Paralleelid veebimetafooridega:
 - veeb kui DÜSFUNKTSIONAALNE RAAMATUKOGU (Ratzan 2000)
 - RESSURSS või (ÄHVARDAV) METAFÜÜSILINE OLEND VÕI KOLETIS (Dekavalla 2022)veebisõnastik kui küündimatu ESE ja valimatu SISU?
 - Võrgus olemise kõikehõlmavusega on tehnoloogia igapäevaelu vahendamisel järk-järgult nähtamatum, piirid ähmastuvad -> peegeldub kujundikasutuses (VEEB ON OLEMISVIIS; Markham 2003, Dekavalla 2022):

me ei surfa **netis**, vaid *tšätime, säutsume, blogime, meilime, instagrammime, guugeldame, postitame, laigime, jälgime, jagame, suurendame nähtavust*
- > lahustumishirm?

Täname tähelepanu eest!

Varem lähedasel teemal:

Vainik, Ene; Paulsen, Geda (2023). Kujundlik mõtlemine 2020.–2022. aasta keelekriisis. Keel ja Kirjandus, 66 (7), 651–677.
DOI: [10.54013/kk787a1](https://doi.org/10.54013/kk787a1)

Vainik, Ene; Paulsen, Geda (2023). Values behind Metaphors: Figurative Speech in the Discourse of a “Language Crisis”. Tertium Linguistic Journal, 8 (1), 21–51. DOI: [10.7592/Tertium.2023.8.1.249](https://doi.org/10.7592/Tertium.2023.8.1.249)

Kirjandust

- Burgers, C., Konijn, E. A., & Steen, G. J. 2016, Figurative framing: Shaping public discourse through metaphor, hyperbole, and irony. *Communication Theory*, 26(4), 410–430
- Fairclough, N. 2013. *Critical Discourse Analysis. The Critical Study of Language*. Routledge.
- Dekavalla, M. 2022. Metaphors of the virtual: how ordinary people frame what the internet is, *Social Semiotics*, 34(4), 539–552. doi: 10.1080/10350330.2022.2144203.
- Fairclough, N. 1992. *Discourse and Social Change*. Cambridge: Polity Press.
- Lakoff, G.; Johnson, M. 1980/2003. *Metaphors we live by*. Chicago, IL: The University of Chicago Press.
- Langemets, Margit, Kristina Koppel, Jelena Kallas, Arvi Tavast 2021. Sõnastikukogust keeleportaaliks. – Keel ja Kirjandus 8–9, 755–770.
- Ratzan, Lee 2000. Making sense of the Web: a metaphorical approach. *Information Research*, Vol. 6 No. 1.